

Od autora
bestsellera
L'UDSKOŠŤ

Rutger Bregman

UTÓPIA PRE REALISTOV

Ako vytvoriť ideálny svet

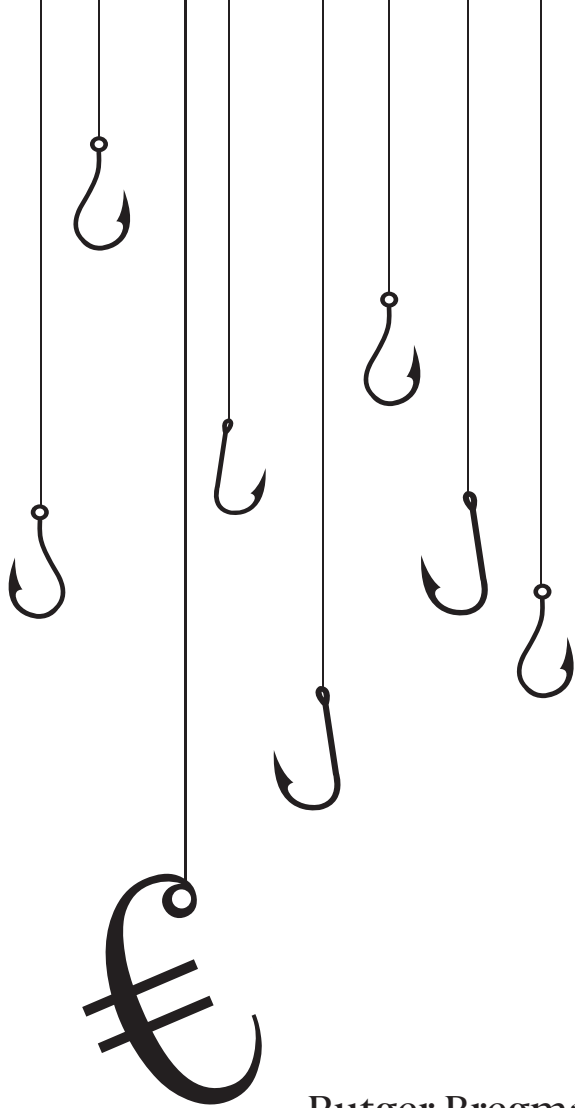

Rutger Bregman

UTÓPIA PRE REALISTOV

Ako vytvoriť ideálny svet

Rutger Bregman

UTÓPIA PRE REALISTOV

Ako vytvoriť ideálny svet

Rutger Bregman

Gratis geld voor iedereen: en nog vijf grote ideeën
die de wereld kunnen veranderen

Copyright © 2014, 2016 by Rutger Bregman

Gratis geld voor iedereen originated on The Correspondent.

www.thecorrespondent.nl/en

Infographics by Momkai

All rights reserved including the rights of reproduction
in whole or in part in any form.

Translation © Jana Kutášová Trajtelová

Design & Layout © Soňa Ševčíková

Slovak edition © 2021 by N Press, s. r. o.

Táto publikácia vznikla s finančnou podporou
Holandského literárneho fondu.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978-80-8230-028-7

Obsah

1	Návrat utópie	11
2	Prečo by sme mali dať všetkým peniaze zadarmo?	33
3	Koniec chudoby	55
4	Bizarný príbeh o prezidentovi Nixonovi a o jeho návrhu zákona o základnom príjme	79
5	Nové čísla pre novú dobu	99
6	Pätnásťhodinový pracovný týždeň	121
7	Prečo si smetiari zaslúžia viac ako bankári	145
8	Preteky so strojmi	165
9	Za bránami krajiny hojnosti	187
10	Ako myšlienky menia svet	213
	Epilóg	231
	Poďakovanie	243
	Poznámky	245
	Menný register	269

Mapa sveta, ktorá neobsahuje utópiu,
nestojí ani za to, aby sme na ňu pozreli.
Vynecháva totiž práve tú krajinu,
kam ľudstvo vždy dorazí.
A keď tam ľudstvo pristane, rozhliadne sa,
a keďže vidí lepšiu krajinu, vypláva.
Pokrok je uskutočnením utópií.

Oscar Wilde (1854 – 1900)

1

Návrat utópie

Začnime malým ponaučením z dejín.

V minulosti bolo všetko horšie.

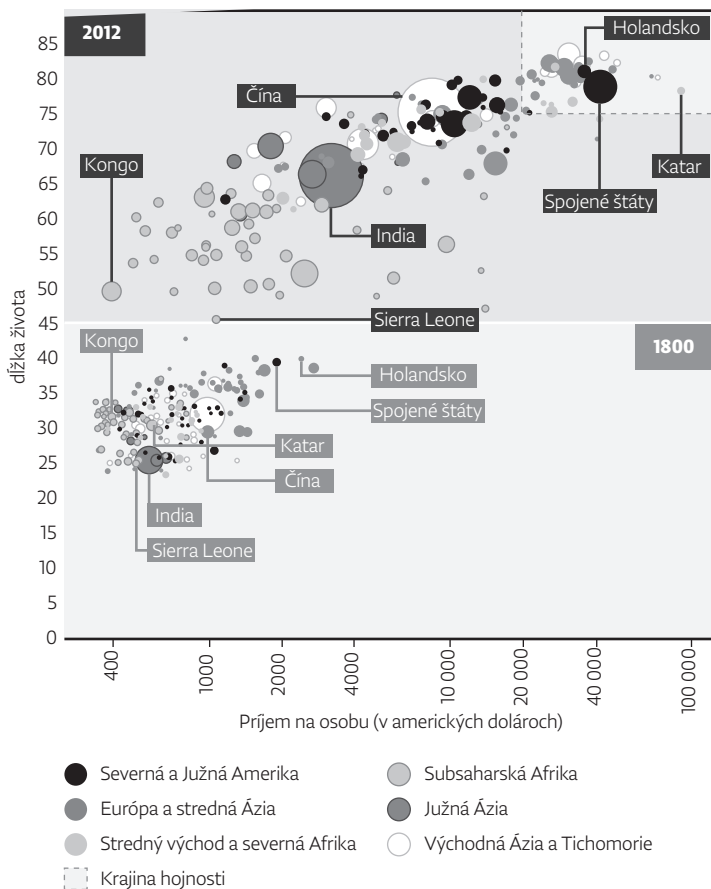
Počas asi 99 % svetových dejín bolo 99 % ľudí chudobných, hladných, špinavých, ustrašených, hlúpych, chorých a škaredých. Ešte nedávno, v sedemnástom storočí, opísal francúzsky filozof Blaise Pascal (1623 – 62) život ako jedno obrovské slzavé údolie. „Veľkosť ľudstva spočíva v tom,“ napísal, „že pozná svoju úbohosť.“ Jeho kolega z Británie, filozof Thomas Hobbes (1588 – 1679), súhlasil s tým, že ľudský život je v podstate „osamelý, úbohý, odporný, zvierací a krátky“.

No za posledných 200 rokov sa to všetko zmenilo. Za krátky okamih, odkedy náš druh zavítal na túto planétu, sú nás miliardy bohatých, dobre živených, čistých, v bezpečí, múdrych, zdravých a príležitostne aj krásnych. Tam, kde ešte v roku 1820 stále žilo 84 % svetovej populácie v extrémnej chudobe, kleslo toto percento do roku 1981 na 44 % a teraz, o zopár desaťročí neskôr, je pod hodnotou 10 %.¹

Ak tento trend vydrží, extrémna chudoba, ktorá bola trvalou súčasťou nášho života, bude čoskoro nadobro vyhubená. Aj tí, ktorých ešte nazývame chudobnými, si budú užívať hojnosť, ktorá nemá v dejinách obdobu. V krajine, v ktorej žijem, v Holandsku, má dnes bezdomovec na štátnej podpore viac peňazí než bežný Holanďan v roku 1950 a štyrikrát viac než ľudia počas slávneho holandského zlatého veku, keď krajina vládla siedmim moriam.²

V priebehu storočí čas určite nestál. Máme čím naplniť učebnice dejepisu, život sa však príliš nezlepšoval. Ak by sme posadili talianskeho sedliaka z roku 1300 do stroja času a vy-

Dve storočia nevidaného pokroku

Tento diagram si vyžaduje viac času, aby ste ho vstreballi. Každý krúžok predstavuje krajinu. Čím je krúžok väčší, tým má krajina viac obyvateľov. Spodná časť zobrazuje krajiny v roku 1800, vrchná časť ich predstavuje v roku 2012. V roku 1800 nedosahoval priemerný vek dožitia dokonca ani v najbohatších krajinách (napríklad v Holandsku a Spojených štátoch) hodnotu priemerného veku dožitia, ktorú mali v roku 2012 v krajine s najnižším hodnotením zdravotníctva (Sierra Leone). Inými slovami: v roku 1800 boli na tom všetky krajiny s ohľadom na bohatstvo aj zdravie biedne, zatiaľ čo dnes dokonca aj subsaharská Afrika prekonáva tie najbohatšie krajiny z roku 1800 (napriek skutočnosti, že príjem v Kongu sa za posledných 200 rokov takmer nezmenil). Čoraz viac krajín sa skutočne stáva „krajinami hojnosti“, ktoré sú na pravom vrchole diagramu, kde sa dnes priemerný príjem šplhá na 20 000 dolárov a priemerný vek dožitia je viac než 75 rokov.

sadili ho v Toskánsku v 70. rokoch 19. storočia, nevšimol by si veľký rozdiel.

Historici odhadujú, že okolo roku 1300 bol v Taliansku priemerný ročný príjem zhruba 1600 dolárov. Asi o 600 rokov neskôr, po Kolumbovi, Galileovi, Newtonovi, po vedeckej revolúcii, reformácii a osvietenstve, po vynájdení pušného prachu, kníhtlače a parného stroja, to bolo – stále 1600 dolárov.³ Šesťsto rokov civilizácie a bežný Talian bol na tom viac-menej rovnako ako predtým.

Až okolo roku 1880, zhruba v období, keď Alexander Graham Bell vynášiel telefón, Thomas Edison patentoval svoju žiarovku, Carl Benz sa babral so svojim prvým autom a Josephine Cochrane húpala nad čímisi – asi nad tým najúžasnejším nápadom, aký kto kedy mal – nad umývačkou riadu, pohltil nášho talianskeho sedliaka pokrok. Aká to len bola divoká jazda! Posledné dve storočia sme boli svedkami celosvetového nárastu aj populácie, aj prosperity. Príjem na osobu je teraz desaťkrát vyšší než v roku 1850.

Priemerný Talian je dnes pätnásťkrát bohatší než v roku 1880. A globálna ekonomika? Teraz je 250-násobkom toho, čím bola pred priemyselnou revolúciou – keď bol všade takmer každý chudobný, hladný, špinavý, ustrašený, hlúpy, chorý a škaredý.

Stredoveká utópia

Minulosť bola pre nás bezpochyby nehostinná. Je preto celkom logické, že ľudia snívajú o dni, keď sa veci zlepšia.

Jedným z najživších snov bol ten o krajine mlieka a medu známej ako „Cockaigne“. Ak ste sa do tejto krajiny peciválov chceli dostať, museli ste si najskôr prehrýzť cestu cez päť míľ ryžového pudingu. Za tú námahu to však stálo. Pretože keď ste už raz do Cockaignu dorazili, ocitli ste sa v krajine, kde v riekach tieklo víno, pečené husi lietali nad hlavami, palacinky rástli na stromoch a teplé koláče a múčniky pršali z oblohy.

Rolníci, remeselníci, klerici – všetci si boli rovní a vysedávali spolu na slniečku.

V Cockaigne, v krajine hojnosti, sa ľudia nikdy nehádali. Radšej sa zabávali, tancovali, pili a polihovali okolo.

„Zo stredovekého pohľadu,“ píše historik Herman Pleij, „sa dnešná moderná západná Európa veľmi blíži skutočnému Cockaignu. Kedykoľvek máte k dispozícii rýchle občerstvenie, klimatizáciu či neviazanú lásku, máte príjem bez práce a plastické operácie, ktoré vám predĺžia mladosť.“⁴ Obezitou dnes trpí celosvetovo viac ľudí než hladom.⁵ V západnej Európe je miera vrážd v priemere štyridsaťkrát nižšia než v stredoveku a so správnym pasom vás chráni imponujúci systém sociálneho zabezpečenia.⁶

To je možno náš najväčší problém: starý stredoveký sen o utópii sa dnes vyprázdnil. Zaiste, vieme si zabezpečiť trochu väčšiu spotrebu, trochu viac bezpečia, no škodlivé dôsledky ako znečistenie, obezita a veľký brat sú čoraz masívnejšie. Pre stredovekého rojka bola krajina hojnosti fantazijným rajom. Ako vraví Herman Pleij, bola „únikom od pozemského súženia“. Keby sme požiadali talianskeho roľníka z roku 1300, aby opísal náš moderný svet, jeho prvé myšlienky by nepochybne smerovali ku Cockaignu.

Žijeme vlastne vo veku biblických prorociev, ktoré sa naplňujú. Čo sa v stredoveku zdalo zázračné, dnes je na dennom poriadku: slepým sa vracia zrak, mrzáci môžu chodiť, mŕtvi sa vracajú k životu. Vezmime si Argus II, mozgový implantát, ktorý obnovuje mieru videnia u ľudí s genetickými poruchami zraku. Alebo Rewalk, súpravu robotických nôh, ktorá paraplegikovi umožňuje opäť chodiť. Alebo Rheobatrachus, druh žaby, ktorá v roku 1983 vyhynula, ale vďaka austrálskym vedcom ju za pomoci použitia starej DNA doslova priviedli späť k životu. Ako ďalšieho v poradí má tento výskumný tím vyhladnutého tasmánskeho tigra. Práca týchto vedcov je súčasťou väčšieho Projektu Lazár (ktorý nazvali podľa novozákonného príbehu o zmŕtvychvstaní).

Vedecká fikcia sa postupne stáva vedeckým faktom. Na cesty sa dostávajú prvé autá bez vodičov. Aj v tomto momente chrlia 3D tlačiarne kompletne embryonálne bunkové štruktúry a ľudia, ktorí majú v mozgoch implantované mikročipy, vlastnou myslou ovládajú robotické ruky. Ďalší zaujímavý fakt: od roku 1980 klesla cena jedného wattu solárnej energie prudko nadol, o 99 %, a to nie je žiaden preklep. Ak budeme mať šťastie, 3D tlačiarne a solárne panely by mohli premeniť ideál Karla Marxa na skutočnosť (všetky formy výroby budú mať pod dohľadom masy), a to všetko bez toho, aby by sme potrebovali krvavú revolúciu.

Krajinu hojnosti si pre seba nadhlo rezervovala len malá elita na bohatom Západe. Týmto dňom je koniec. Odkedy sa Čína otvorila kapitalizmu, 700 miliónov Číňanov sa pozdvihlo z extrémnej chudoby.⁷ Aj Afrika sa rýchlo zbavuje svojej povesti krajiny ekonomickej pohromy; na tomto kontinente sa dnes nachádza šesť z desiatich najrýchlejšie rastúcich svetových ekonomík.⁸ V roku 2013 vlastnilo 6 zo 7 miliárd obyvateľov sveta mobilný telefón. (Na porovnanie, len 4,5 miliardy malo toalety).⁹ A medzi rokmi 1994 a 2014 stúpol celosvetovo počet ľudí s prístupom na internet z 0,4 % na 40,4 %.¹⁰

Čo sa týka zdravia (čo je hádam najväčší prísľub krajiny hojnosti), moderný pokrok prekonal aj tie najdivokejšie predstavy našich predkov. Zatiaľ čo bohaté krajiny sa musia uspokojiť s tým, že si k priemernému veku dožitia týždenne pripočítajú ďalší víkend, Afrika si priráta štyri dni za týždeň.¹¹ Priemerná dĺžka života celosvetovo narástla zo šesťdesiatštyri rokov v roku 1990 na sedemdesiat rokov v roku 2012¹² – oproti roku 1900 teda narástla viac než dvojnásobne.

Menej ľudí hladuje. V našej krajine hojnosti možno nie sme schopní uchmatnúť zo vzduchu pečenú hus, ale počet ľudí, ktorí trpia na podvýživu, sa od roku 1990 scvrkol viac než o tretinu. Podiel svetovej populácie, ktorá prežíva na menej než 2000 kalóriách denne, padol z 51 % v roku 1965 na 3 % v roku 2005.¹³ Medzi rokmi 1990 a 2012 konečne získali viac

než 2,1 miliardy ľudí prístup k čistej pitnej vode. V tom istom období sa o tretinu znížil počet detí so zastaveným rastom, detská úmrtnosť padla na neuveriteľných 41 % a materská úmrtnosť klesla o polovicu.

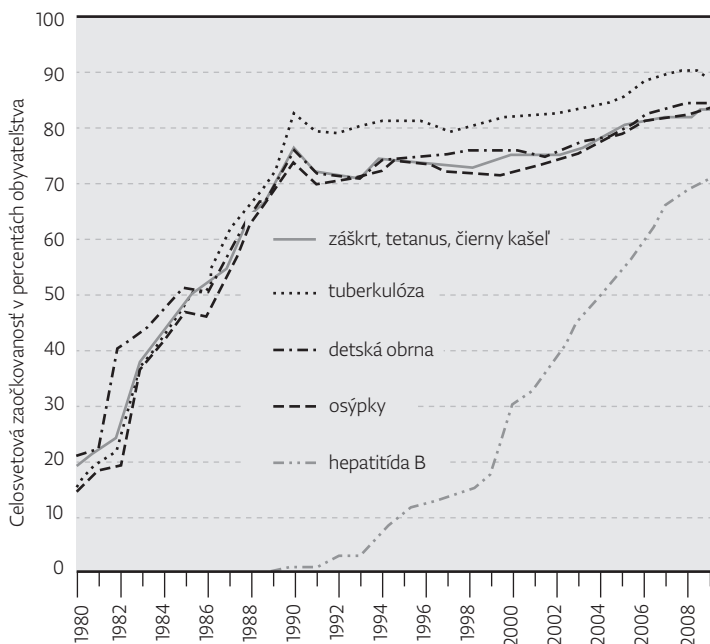
A čo choroby? Masový vrah číslo jeden, obávané kiahne, načisto zmizli. Detská obrna sa takmer vytratila, v roku 2013 mala o 99 % menej obetí než v roku 1988. Čoraz viacej detí sa očkuje proti predtým bežným chorobám. Celosvetová zaočkovanosť proti osýpkam napríklad vyskočila zo 16 % v roku 1980 na dnešných 85 %, pričom medzi rokmi 2000 a 2014 sa počet úmrtí znížil o viac než tri štvrtiny. Od roku 1990 klesla úmrtnosť na tuberkulózu takmer o polovicu. Od roku 2000 sa počet ľudí umierajúcich na maláriu zredukoval o štvrtinu, rovnako ako počet úmrtí na AIDS od roku 2005.

Niektoré údaje sa zdajú príliš krásne na to, aby boli pravdivé. Napríklad pred päťdesiatimi rokmi zomrelo jedno z piatich detí skôr, než oslávilo svoje piate narodeniny. Dnes? Jedno z dvadsiatich. V roku 1836 zomrel najbohatší muž sveta, istý Nathan Meyer Rothschild, pre obyčajný nedostatok antibiotík. V nedávnych desaťročiach každoročne zachránili smiešne lacné vakcíny proti osýpkam, tetanu, čiernemu kašľu, záškrtu a detskej obrne viac životov, než by ich zachránil v celom 20. storočí svetový mier.¹⁴

Stále zjavne bojujeme s množstvom chorôb, napríklad s rakovinou, ale dokonca aj na tomto fronte robíme pokroky. V roku 2013 oznámil prestížny časopis *Science*, že vedci objavili spôsob, ako zaktivovať imunitný systém, aby bojoval proti tumorom; ospevovali to ako najväčší vedecký prelom roka. V tom istom roku sa uskutočnil prvý úspešný pokus o klonovanie ľudských kmeňových buniek, čo znamenalo sľubný vývoj v liečbe mitochondriálnych chorôb vrátane jednej formy cukrovky.

Niektorí vedci dokonca tvrdili, že sa práve narodila prvá osoba, ktorá sa dožije oslavy svojich tisícich narodenín.¹⁵

Vítazstvo vakcín

Po celý čas sa neustále stávame múdrejšími. V roku 1962 až 41 % detí nechodilo do školy, pričom dnes je to menej než 10 %.¹⁶ Vo väčšine krajín sa priemerné IQ zvyšuje o tri až päť bodov každých desať rokov, a to predovšetkým vďaka lepšej výžive a vzdelaniu. Aj toto možno vysvetľuje, ako sme sa stali oveľa civilizovanejšími, veď posledné desaťročie sa pokladá za najmierovejšie desaťročie v celej histórii sveta. Podľa Inštitútu výskumu mieru v Osle (Peace Research Institute Oslo) od roku 1946 klesol počet každoročných obetí vojen prudko o 90 %. Počet vražd, vlámaní a iných foriem kriminality taktiež klesá.

„Bohatý svet zažíva čoraz nižšiu zločinnosť,“ vyhlásil prednedávnom časopis *Economist*. „Zločinci sú tu stále, ale starnú a je ich stále menej.“¹⁷